

ಹೊಸಕೋಟೆ ತಾಲೂಕಿನ ನಂದಗುಡಿಯ ಕಾಡುಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ: ಒಂದು ಅವಲೋಕನ

ಡಾ. ಸುಷ್ಮಾ ಹೆಚ್

ಸಹ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಇತಿಹಾಸ ವಿಭಾಗ, ಸರ್ಕಾರಿ ಮಹಿಳಾ ಕಾಲೇಜು, ದೊಡ್ಡಬಳ್ಳಾಪುರ.

Abstract:

ಬೆಂಗಳೂರು ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಜಿಲ್ಲೆಯ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಹೊಸಕೋಟೆಯ ಬೆಂಗಳೂರು ನಗರದಿಂದ 27 ಕಿ.ಮೀ. ದೂರವಿದ್ದು, ಹಳೆಯ ಮದ್ರಾಸ್ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಹೊಸಕೋಟೆ ತಾಲೂಕಿನ ನಂದಗುಡಿ 9 ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದಲೂ ಪ್ರಮುಖ ಆಡಳಿತ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸ್ಥಳವಾದ ನಂದಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಡುಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಈ ದೇವಾಲಯದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಕಾಡುಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಬಸಪ್ಪನಗುಡಿ, ಸೋಮೇಶ್ವರಗುಡಿ. ನೊಳಂಬರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದು ಈ ಗುಡಿಗಳು ನೊಳಂಬರ ಕಾಲದ್ದಾಗಿದೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಸಗಟೂರು ಪಾಳೆಗಾರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.

Keywords: ಅಮೃತ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಲಿಂಗ, ಅಧಿಷ್ಠಾನ, ಭಿತ್ತಿ, ಪ್ರಸ್ತರ, ಕಂಭ

ಪೀಠಿಕೆ

ಹೊಸಕೋಟೆ ಮತ್ತು ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶವು ಗಂಗರು, ನೊಳಂಬರು, ಚೋಳರು, ಹೊಯ್ಸಳರು, ಸಗಟೂರು ಪ್ರಭುಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತ್ತು. ರಣದುಲ್ಲಾಖಾನನ ದಾಳಿ ನಂತರ ಇಡೀ ಬೆಂಗಳೂರು ಮತ್ತು ಬೆಂಗಳೂರು ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಆಡಳಿತ ಸ್ವರೂಪವು ಬದಲಾವಣೆಯಾಯಿತು. ಷಹಾಜಿಯು ಬೆಂಗಳೂರನ್ನು ಜಹಗೀರಾಗಿ ಪಡೆದಾಗ ಹೊಸಕೋಟೆಯು ಈ ಜಹಗೀರಿನ ಭಾಗವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಅವಿಮುಕ್ತೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮರಾಠ ಶೈಲಿಯ ದೀಪಸ್ತಂಭ ಹಾಕಿಸಲಾಯಿತು. ಹೊಸಕೋಟೆ ಪ್ರದೇಶವು ಶಿವಾಜಿಯ ಸ್ವರಾಜ್ಯ ಭಾಗವಾಗಿಯೂ ಮುಂದುವರೆಯಿತು.

ನಂದಗುಡಿಯು 9ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದಲೂ ಪ್ರಮುಖ ಆಡಳಿತ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. 10ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಊರು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ನಂದಗುಡಿ¹, ನಂದಿಗೋಳಿ², ನಂಜಿಗುಳಿ³, ನಂದನಗುಳಿ ನಾಡು⁴, ನಲ್ಲೂರು ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ನಂದಗುಳಿ ಸ್ಥಳ⁵, ನಂದಗುಳಿ ಹೋಬಳಿ⁶ ಎಂದು

¹ ಬಿ.ಎಲ್.ರೈಸ್. (1905). ಎಫಿಗ್ರಾಫಿಯಾ ಕರ್ನಾಟಕ. ಸಂ-09, ಮೈಸೂರು ಸರ್ಕಾರ ಕೇಂದ್ರೀಯ ಮುದ್ರಣಾಲಯ. Ht-36, AD-1065

² ಮೇಲಿನದೇ, Ht-37, AD-950

³ ಮೇಲಿನದೇ, Ht-01, 02, AD-1559

⁴ ಮೇಲಿನದೇ, Ht-50, AD-1379

⁵ ಮೇಲಿನದೇ, Ht-28, AD-1530

⁶ ಮೇಲಿನದೇ, Ht-16

Please cite this article as: ಸುಷ್ಮಾ ಹೆಚ್. (2024). ಹೊಸಕೋಟೆ ತಾಲೂಕಿನ ನಂದಗುಡಿಯ ಕಾಡುಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ: ಒಂದು ಅವಲೋಕನ. ಸೃಜನಿ: ಇಂಡಿಯನ್ ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಇನ್ವೋಲೂಟಿವ್ ರಿಸರ್ಚ್ ಅಂಡ್ ಡೆವಲಪ್‌ಮೆಂಟ್, 3(2), 58-63

ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿದೆ. ನಂದಗುಳಿಯು ಕೈವಾರ ನಾಡಿನ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದು⁷ ನೊಳಂಬರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಯಬಸಪ್ಪನ ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿತ್ತು. ಕೈವಾರ ನಾಡು ಮತ್ತು ನಕ್ಕುಂದಿ ನಾಡಿನ ಆಡಳಿತಗಾರನಾದ ಈರವ ನೊಳಂಬರಾಜನು ನಂದಿಗೋಳಿಯ ಗಾವುಂಡ - - ಮಿಯ ಬಸಪ್ಪನಿಗೆ, (ಹೆಸರು ತ್ರುಟಿತವಾಗಿದೆ) ತನ್ನ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡುವ ಕೈವಾರನಾಡು ಮತ್ತು ನಕ್ಕುಂದಿ ನಾಡಿನ ಎಲ್ಲಾ ದೇವಾಲಯಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ.⁸ ನಂದಕುಳಿಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕಣವಯ್ಯನ್ ಈರುಗಯ್ಯನು, ಈರವಿ- ಸಂದಿರ-ಈರುಗೇಶ್ವರಂ ಅಲಿಯಾಸ್ ಸೋಮೇಶ್ವರಂ ಉದೈಯಾರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಹೊಸಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾನೆ.⁹

ಕಾಡುಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯಗಳಿವೆ. ಕಾಡುಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಬಸಪ್ಪನಗುಡಿ, ಸೋಮೇಶ್ವರಗುಡಿ. ಸ್ಥಳೀಯರು ಹೇಳುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ 30-40 ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಿನವರೆಗೂ ಇಲ್ಲಿ ಐದು ಗುಡಿಗಳು ಇದ್ದವಂತೆ. ಇಂದು ಉಳಿದಿರುವುದು ಮೂರು ಗುಡಿಗಳು ಮಾತ್ರ. ಕಾಡುಮಲ್ಲೇಶ್ವರನ ಎಡಭಾಗದ ಪುಟ್ಟಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತಿ ಅಮ್ಮನವರನ್ನು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ದೇವನಹಳ್ಳಿಯ ತಬ್ಲಿಂಗೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ಐಗಂಡಪುರದ ದೇವಾಲಯಗಳಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಐದು ಲಿಂಗಗಳು ಇದ್ದಿರಬಹುದು. ಇವು ಪಾಂಡವರ ಗುಡಿಗಳಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದು. ನೊಳಂಬರ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಈ ಪ್ರದೇಶವು ಒಳಪಟ್ಟಿದ್ದು ಈ ಗುಡಿಗಳು ನೊಳಂಬರ ಕಾಲದ್ದಾಗಿದೆ. ನಂತರದಲ್ಲಿ ಸಗಟೂರು ಪಾಳೆಗಾರರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಕಾಡುಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವು ಸಗಟೂರು ನಾಡಪ್ರಭು ತಿಮ್ಮಪ್ಪಗೌಡನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಮೃತ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಲಿಂಗವಾಗಿತ್ತು.¹⁰ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನು ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಮಲ್ಲೇಶ್ವರನಾಗಿದ್ದು ದೇವಾಲಯವು ಕಾಡಿನ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಡುಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ಎಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.1559ರ ಸದಾಶಿವರಾಯನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿನ ಶಾಸನವನ್ನು ಸಗಟೂರು ತಿಮ್ಮಪ್ಪಗೌಡನು ಹಾಕಿಸಿದ್ದು ತಮ್ಮ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಗುರುದೈವಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯವಾಗಲೆಂದು ಧರ್ಮಶಾಸನ ಹಾಕಿಸಲಾಗಿದೆ.¹¹ ಸಗಟೂರು ಸೀಮೆಗೆ ಸೇರಿದ ನಂಜಿಗುಳಿ ಗ್ರಾಮದ ಸಿಮಸಮುದ್ರ ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕೆರೆಕುಂಟೆ, ಸಮಸ್ತ ಸುವರ್ಣಾದಾಯ ಭತ್ತಾದಾಯವನ್ನು ನಂಜಿಗುಳಿಯ ಅಮೃತ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಆದಾಯವನ್ನು ಅಮೃತ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಲಿಂಗದ ಅಮೃತಪಡಿ ಸೇವೆ, ನೈವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು¹² ಎಂದು ಶಾಸನ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. 16ನೇ ಶತಮಾನದ ಮಧ್ಯಭಾಗದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸ್ಥಾನಿಕನು ಕೇವಲ ದೇವರ ಆರಾಧನೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಮೀಸಲಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಧರ್ಮಶಾಸನವನ್ನು ಸ್ಥಾನಿಕ ಅಪ್ಪಾಜಿಗೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ.1559ರ ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಸನವು ದೇವಾಲಯದ ಆಗ್ನೇಯ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದ್ದು¹³ ಈ ಹಿಂದೆ ಚರ್ಚಿಸಲಾದ ಶಾಸನವನ್ನೇ ಬಹುವಾಗಿ ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ನಂಜಿಗುಳಿಯ ವಿಟ್ಟಸಂದ್ರ ಗ್ರಾಮ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಲ್ಲುವ ಕೆರೆಕಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಅಮೃತ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಸೇವೆಗೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.¹⁴

ದೇವಾಲಯದ ಬಾಗಿಲ ಹೊರಗೆ ಎಡಗಡೆ ಕಂಭದಲ್ಲಿನ ಶಾಸನವು ತ್ರುಟಿತವಾಗಿದ್ದು ದೂವಸಟ್ಟಿ,

¹⁰ ಮೇಲಿನದೇ, Ht-01, AD-1559

¹¹ ಮೇಲಿನದೇ, Ht-01, AD-1559

¹² ಮೇಲಿನದೇ, Ht-01, AD-1559

¹³ ಮೇಲಿನದೇ, Ht-02, AD-1559

¹⁴ ಮೇಲಿನದೇ, Ht-02, AD-1559

⁷ ಮೇಲಿನದೇ, Ht-36, 37, AD-950

⁸ ಮೇಲಿನದೇ, Ht-37, AD-950

⁹ ಮೇಲಿನದೇ, Ht-36, AD-1065

ಮಸೆಟ್ಟಿ, ಕಂಭಸೆಟ್ಟಿ, ಸೆಟ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಎಂದು ನಮೂದಿಸಲಾಗಿದೆ.¹⁵ ಶೆಟ್ಟಿ ಸಮುದಾಯವು ನಂದಗುಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದು ವರ್ತಕರಾದ ಇವರು ವ್ಯಾಪಾರಿ ಕೇಂದ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುತ್ತಾರೆ. ನಂದಗುಳಿಯು ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು.

ಕ್ರಿ.ಶ.1693ರ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಸಗಟೂರು ಪ್ರಭು ಮುಮ್ಮಡಿ ಚಿಕ್ಕರಾಯ ತಮ್ಮೇಗೌರಯ್ಯನು ಹೊಸಕೋಟೆಯ ಗುರು ವೆಂಕಟಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ವರ್ತನ ಭೂದಾನ ಧರ್ಮಶಾಸನವನ್ನು ಅಮೃತ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ಸ್ವಾಮಿಯವರ ಸನ್ನಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಬರೆಸಿದ್ದಾನೆ.¹⁶

ದೇವಾಲಯದ ವಾಸ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳು

ನೊಳಂಬರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿದ್ದಿರಬಹುದಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ.1559ಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ದೇವಾಲಯವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ವಾಸ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳು 15, 16ನೇ ಶತಮಾನದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿನ ಮೂರು ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಡುಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ಪುರಾತನವು ವಿಸ್ತಾರವಾದುದು ಆಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯವು ಒಂದು ಗರ್ಭಗುಡಿ, ಅಂತರಾಳ, ಅರ್ಧಮಂಟಪ, ಮಂಟಪ ಮತ್ತು ಮುಖಮಂಟಪವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಮುಖಮಂಟಪದ ಮುಂದೆ ಅಲಂಕೃತ ಬಲಿಪೀಠವಿದೆ. ಬಲಿಪೀಠದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಕಂಭಗಳ ದ್ವಾರಮಂಟಪವಿದೆ. ಇದರ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿನ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿ ನೇರವಾಗಿ ದೇವಾಲಯ ಪ್ರವೇಶಿಸಬಹುದು. ದ್ವಾರಮಂಟಪದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಂದಿಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇದರ ಬಲಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸೋಮೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವಾಲಯದ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವತಿ ದೇವಿಯ ಪುಟ್ಟಗುಡಿ ಇದೆ. ಗುಡಿಯು

ಪುರಾತನವಾದುದು. ಪಾರ್ವತಿ ದೇವಿಯ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ.¹⁷ ಮುಜರಾಯಿ ಇಲಾಖೆಗೆ ಒಳಪಟ್ಟು ಈ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಸುಣ್ಣಬಣ್ಣ ಬಳಿದು ಆಧುನಿಕ ಹರವನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ದೇವಾಲಯದ ಊರ್ಧ್ವಮುಖಕ್ರಮ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಲಾಗಿದೆ.

ಅಧಿಷ್ಠಾನ

15ನೇ ಶತಮಾನದ ನಂತರ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳು ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಸರಳ ಮಾದರಿಯ ಉಪಪೀಠ ಮಾದರಿಯ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳಾದವು. ಎರಡು ಪಟ್ಟಿಕಾಗಳಂತ ರಚನೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಎತ್ತರವಾದ ಗಳದ ರಚನೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಇದೊಂದೇ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಈ

ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಬಹಳಷ್ಟು ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮಾದರಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳಿವೆ. ಹೊಸಕೋಟೆಯ ಅವಿಮುಕ್ತೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ದೊಡ್ಡಬಳ್ಳಾಪುರದ ಹಣಬೆಯ ವೀರಭದ್ರಸ್ವಾಮಿ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಭಿತ್ತಿಯ ಗೋಡೆಯ ಬಾರ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ದೇವಾಲಯ ಒಳಗಿನ ದೈತ್ಯಕಾರದ ಚಿತ್ರಕಾಂಡ ಕಂಭಗಳು ದೇವಾಲಯದ ಬಾರ ಹೊರುವುದರಿಂದ ಅಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಬದಲಾವಣೆ ಆಗಿದೆ. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಬಲ ರಾಜಸತ್ತೆಯ ಪೋಷಣೆಯ ಕೊರತೆ, ಪಳಗಿದ ಕುಶಲಕರ್ಮಿಗಳ ಕೊರತೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಿತ್ತಿ

ಭಿತ್ತಿಯು ಸರಳವಾಗಿದ್ದು, ಗೋಡೆಯ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ವಿಜಯನಗರ ಶೈಲಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣ. ಭಿತ್ತಿಯ ಖಾಲಿತನವನ್ನು ಹೊಗಲಾಡಿಸಲು ಮೀನು, ಒಂಟೆ, ಸಲಗ, ರತಿ

¹⁵ ಮೇಲಿನದೇ, EC-IX, ಅನುಬಂಧ, Ht-196

¹⁶ ಮೇಲಿನದೇ, Ht-105, AD-1693

¹⁷ ಸಂದರ್ಶನ: ಅರ್ಚಕರು, ಕಾಡುಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ, ನಂದಗುಡಿ, ದಿನಾಂಕ:02-10-2018

ಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತವಾದ ಮಂಗಗಳ ಜೋಡಿಯನ್ನು ಮಂಟಪದ ಭತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಜಾಲವಾತಾಯನಗಳೂ ಸಹ ಇಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾಗಿವೆ. ಪ್ರನಾಳವು ಪಟ್ಟಿಕಾಯಿಂದ ಹೊರಬಂದಿದ್ದು ಗಜಮುಖದ ರೇಖಾಚಿತ್ರವಿದೆ.

ಪ್ರಸ್ತರ

ಪ್ರಸ್ತರ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ, ವಾಜನಗಳಿದ್ದು ಕಪೋತದ ಬದಲು ಪಟ್ಟಿಕಾವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಯಾವುದೇ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಸ್ತರ ವರ್ಗ ಸರಳವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಗಾರೆಯ ಹರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮೇಲೆ ಆಧುನಿಕ ಗೋಪುರ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಚೌಕಾಕಾರದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಒಂದೂವರೆ ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಶಿವಲಿಂಗವಿದೆ. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮುಂದಿನ ಅಂತರಾಳವು ಖಾಲಿ ಇದೆ. ಅಂತರಾಳದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಮಂಟಪವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಲಂಕೃತ ನಂದಿಯು ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮುಖಮಾಡಿ ಕುಳಿತಿದೆ. ಅರ್ಧಮಂಟಪದ ಮುಂದಿನ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಚಿತ್ರಕಾಂಡ ಕಂಭಗಳಿವೆ. ಮೂರು ಘನಭಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಬಹುಕೋನಾಕಾರವಿದೆ. ಕಂಭಗಳು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೂ ಪುಷ್ಪಬೋದಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಮಂಟಪದ ನೆಲಕ್ಕೆ ಗ್ರಾನೈಟ ಹಾಕಿರುವುದರಿಂದ ಕಂಭದ ಕೆಳಬಾಗವು ಮುಚ್ಚಿಹೋಗಿದ್ದು ಪೀಠದವಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿ ಇಲ್ಲ. ಕಂಭದ ಘನಭಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಮಧೇನು, ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥ, ಕಾಳಮುಖ ಮುನಿ, ವೀರಭದ್ರ, ನಂದಿ, ಯೋಗಸನ

ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ, ನೃತ್ಯಗಾರ್ತಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಸುಂದರ ಉಬ್ಬುಶಿಲ್ಪಗಳು ಇವೆ. ಮಂಟಪದಲ್ಲಿನ ಗಣಪತಿಯ ವಿಗ್ರಹವು ವಿಜಯನಗರ ಶೈಲಿಯದಾಗಿದೆ. ಷಣ್ಮುಕನ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕಳೆದ ಐದು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂಭತ್ತು ಅಂಕಣದ ಮಂಟಪದ ಮುಚ್ಚಿಗೆಯು

ನಾಭಿಚಂದ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿದೆ. 16ನೇ ಶತಮಾನದ ನಂತರ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮಾದರಿಯ ಮುಚ್ಚಿಗೆಯು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದುದು.

ಮಂಟಪದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಕಂಭಗಳ ಮುಖಮಂಟಪವಿದೆ. 14ನೇ ಶತಮಾನದ ನಂತರ ಮುಖಮಂಟಪದ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಬದಲಾವಣೆಗಳಾದವು. ಮುಖಮಂಟಪವು ಮಂಟಪವಷ್ಟು ಅಗಲವಿದ್ದು ಜಗತಿಯಂತಹ ರಚನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಬಾರಿ ಮಂಟಪಕ್ಕಿಂತ ಅಗಲ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದು ಮಹಾ ಮುಖಮಂಟಪಗಳಾಗಿಯೂ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಕಾಡುಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಮುಖಮಂಟಪವು ಮಂಟಪದ ಅಗಲದ ಮೂರನೇ ಒಂದು ಭಾಗದಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಅಗಲವಿದೆ.

ಮುಖಮಂಟಪದಲ್ಲಿಯೂ ನಾಲ್ಕು ಚಿತ್ರಕಾಂಡ ಸ್ತಂಭಗಳಿದ್ದು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೂ ಬದಲಾಗಿ ಮುಖಮಂಟಪದ ಒಳಮುಖನಾಗಿ ಪುಷ್ಪಬೋದಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಸ್ತಂಭದ ಘನಭಗಳಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ, ವೀರಭದ್ರ, ಸಿಂಹ, ಲಿಂಗ, ಹೂಬಳ್ಳಿಯ ಅಲಂಕಾರಗಳಿವೆ. ನಾಲ್ಕು ಸೋಪಾನಗಳನ್ನು ಹತ್ತಿ ಮುಖಮಂಟಪವನ್ನು ತಲುಪಬೇಕು. ಸೋಪಾನವು ಮುಖಮಂಟಪದಷ್ಟೇ ಅಗಲವಿದೆ. ಕಟಾಂಜನದಲ್ಲಿ ಆನೆ ಇದೆ. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಆನೆ ಕೆತ್ತಲಾಗಿದೆ.

ಮುಖಮಂಟಪದ ಮುಂದೆ ಸಾಕಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದಾದ ಬಲಿಪೀಠವಿದೆ. ನನ್ನ ಅಧ್ಯಯನ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಸುಂದರವಾದ ಬಲಿಪೀಠ. ಜಗತಿಯ ಮೇಲೆ ತ್ರಿಪಟ್ಟಕುಮುದ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಗಳ, ಗಳದ ಮೇಲೆ ಕಪೋತವಿದೆ. ಕಪೋತದ ಮೇಲೆ ಪ್ರತೀ ಇದೆ. ಕಪೋತದ ಕರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಮುಖವಿದೆ. ಕೀರ್ತಿಮುಖದ ಬಾಯಿಯಿಂದ ಹೂಬಳ್ಳಿಗಳು ಹೊರಬಂದಿವೆ.

ಬಲಿಪೀಠದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ರುಚಕ ಸ್ತಂಭಗಳ ಮಂಟಪವಿದೆ. ಮಂಟಪವು ಸರಳವಾದ ಅಧಿಷ್ಠಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಈ ಮಂಟಪವನ್ನು ದ್ವಾರಮಂಟಪ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿನ ಜಗತಿಯಂತಹ ರಚನೆ ದ್ವಾರಮಂಟಪವಿದ್ದಿರಬಹುದು ಎನ್ನುವ ಊಹೆಗೆ ಎಡೆಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಆರು ಕಂಭಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂತ ಕಂಭಗಳಾಗಿದ್ದು ಉಳಿದವು ಸಾಧಾರಣ ಕಂಭಗಳು.

ನಂದಿಕೇಶ್ವರ ಗುಡಿ

ಇದು ಸರಳವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂತ ಕಂಭಗಳಿಂದ ಮಾಡಲಾದ ಮಂಟಪದಂತಹ ರಚನೆಗೆ ಮೂರು ಕಡೆಗಳಲ್ಲೂ ಗಾರೆಯ ಗೋಡೆ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದ್ದು ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 3x2 ಅಡಿ ದೊಡ್ಡದಾದ ನಂದಿಯ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ.

ಸೋಮೇಶ್ವರ ಗುಡಿ

ನಂದಿಕೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಲಭಾಗಕ್ಕಿರುವ ಸರಳವಾದ ಈ ದೇವಾಲಯವು ಮೂರು ಗರ್ಭಗುಡಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಮುಖ್ಯ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಅಡಿ ಎತ್ತರದ ಪುಟ್ಟ ಲಿಂಗವು ಅಷ್ಟೇ ಪುಟ್ಟದಾದ ಪಾಣಿಪೀಠದ ಮೇಲಿದೆ. ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ಗರ್ಭಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿ ಮತ್ತು ಪಾರ್ವತಿ ದೇವಿಯ ದೇವಶಿಲ್ಪಿಗಳಿವೆ. ಇದು 18ನೇ ಶತಮಾನದ ನಂತರದ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಆರು ಬ್ರಹ್ಮಕಾಂತ ಕಂಭಗಳಿವೆ. ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮುಖಮಂಟಪದಂತೆ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಆಧುನಿಕ ರಚನೆ ಇದೆ.

ಪಾರ್ವತಿ ಗುಡಿ

ಕಾಡುಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ 7x7 ಅಡಿ ಅಳತೆಯ ಪುಟ್ಟ ಗುಡಿಯು ಕಾಡುಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯದ ಸಮಕಾಲೀನ. ಅಧಿಷ್ಠಾನ, ಭಿತ್ತಿ, ಪ್ರಸ್ತರವರ್ಗಗಳು ಕಾಡುಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನೇ ಹೋಲುತ್ತವೆ.

ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಗೋಡೆಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರೆದಿದ್ದು ಅದರ ಮುಂದೆ ತೆರೆದ ಮಂಟಪವಿದೆ. ಸೋಪಾನವನ್ನು ಏರಿ ಗುಡಿಯನ್ನು ತಲುಪಬೇಕು. ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕೈಗಳ ದ್ವಾರಪಾಲಕರು ಆಲೀಡಾಸನ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ. ಏಕಶಾಖಾ ದ್ವಾರಬಂಧವು ಸರಳವಾಗಿದೆ. ಬಹುಶಃ ಇಲ್ಲಿದ್ದ ಶಿವಲಿಂಗವು ಕಳುವಾಗಿದ್ದು ಖಾಲಿ ಇದ್ದ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಪಾರ್ವತಿ ದೇವಿಯ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ.

ಆಕರ ಗ್ರಂಥಗಳು

ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಆಕರಗಳು

- *Annual Report of the Mysore Archeological Department, Survey of Mysore, MAR, 1902-1942, The Government Press.*
- Rice, B.Lewis. (1905). *Epigraphia Carnatica-IX and Supplementary.* Mysore Government Central Press.
- Suryanath U Kamath. (1989). *Bangalore Rural District Gazetteer.* Government of Karnataka.
- Suryanath U Kamath. (1989). *Karnataka State Gazetteer.* Government of Karnataka.

ಆನುಷಂಗಿಕ ಆಕರಗಳು

- ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ.ಎಂ. (2015). *ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಕ್ರಿ.ಶ.450 ರಿಂದ ಕ್ರಿ.ಶ.1150.* ಸಪ್ತ ಬುಕ್‌ಹೌಸ್.
- ದೇವರ ಕೊಂಡಾರೆಡ್ಡಿ. (1994). *ತಲಕಾಡಿನ ಗಂಗರ ದೇವಾಲಯಗಳು.* ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್.
- ಗೋಪಾಲ್‌ರಾವ್.ಎಚ್.ಎಸ್ (ಪ್ರ.ಸಂ.) ಮತ್ತು ದೇವರ ಕೊಂಡಾರೆಡ್ಡಿ (ಸಂ.). (2019).

ಕರ್ನಾಟಕ ಶಿಲ್ಪಕಲಾ ಮಾಲೆ-3, ಗಂಗರ
ಶಿಲ್ಪಕಲೆ. ಕರ್ನಾಟಕ ಶಿಲ್ಪಕಲಾ ಅಕಾಡೆಮಿ.

- ವಸುಂಧರಾ ಫಿಲಿಯೋಜಾ. (2003).
ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಲಾಢುಲ ಶೈವ
ಜಕ್ಕಣಾಚಾರ್ಯರು. ಕನ್ನಡ
ಸಂಶೋಧನಾ ಸಂಸ್ಥೆ.

ವಕ್ತೃ ವಿವರ

- ಅರ್ಚಕರು, ಕಾಡುಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯ,
ನಂದಗುಡಿ. ದಿನಾಂಕ:02-10-2018
- ಗೋಪಾಲರಾವ್.ಹೆಚ್.ಎಸ್, ಶಾಸನತಜ್ಞರು,
ಕರ್ನಾಟಕ ಇತಿಹಾಸ ಅಕಾಡೆಮಿ. ದಿನಾಂಕ:
ಮೇ 27-29, 2018